

*О.М. ГОРОДИСЬКА***ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК МЕГАТРЕНД ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНОГО ДИСКУРСУ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ**

Стаття пропонує рефлексію теоретико-практичного дискурсу філософії освіти в умовах такого мегатренду сучасності, як діджиталізація. У статті даються у якості прикладу два заклади освіти – ліцей для дітей з обмеженими можливостями та Інноваційний Кампус НТУ «ХПІ» з новаторським підходом до підготовки ІТ-фахівців. Створення концепції Інноваційного Кампусу для майбутніх програмістів і реалізація його на практиці в структурі НТУ «ХПІ» стало відгуком на мегатренд діджиталізації як провідної методології навчання. Харківський підхід, який розгорнувся за умов можливостей цифрової трансформації у європейській вищій освіті, ще раз підкреслив значущість теоретичних положень Г. Шельські і З. Баумана. Аналіз роботи двох освітніх закладів показав, що теоретичні ідеї Г. Шельські і З. Баумана мають рацію, а вектор руху філософії освіти зміщується у бік рішення все більш прикладних завдань.

Ключові слова: освіта, філософія освіти, діджиталізація, дистанційна освіта, практичний вимір філософії освіти, університет, ІТ-фахівці, методологія дистанційного навчання.

*О.М. HORODYSKA***DIGITALIZATION AS A MEGATREND FOR THE FORMATION OF A CONTEMPORARY THEORETICAL AND PRACTICAL DISCOURSE OF THE PHILOSOPHY OF EDUCATION**

The article reflects on the theoretical and practical discourse of the philosophy of education in the context of a modern megatrend: digitalization. The article provides two educational institutions as examples: a lyceum for children with disabilities and the Innovation Campus of NTU «KhPI», which features an innovative approach to training IT specialists. The creation and practical implementation of the Innovation Campus concept for future programmers within NTU «KhPI» was a response to the megatrend of digitalization as a leading teaching methodology. This Kharkiv approach, developed under the conditions of digital transformation possibilities in European higher education, once again underscored the significance of Schelsky's and Bauman's theoretical positions. Analysis of the work of the two educational institutions demonstrated the validity of Schelsky's and Bauman's theoretical ideas, confirming that the vector of movement in the philosophy of education is shifting towards solving increasingly applied problems.

Key words: education, philosophy of education, digitalization, distance education, practical dimension of philosophy of education, university, IT specialists, distance learning methodology.

Постановка проблеми. Останні публікації свідчать про зацікавленість не тільки у теоретичному аналізі основ дистанційної освіти: більш цікавими стає аналіз основ дистанційної освіти, реалізований у практичній сфері, та тих трендів, які підштовхнули заклади освіти «дати відповіді» на виклики, які висуває перед ними історія і соціальні зміни. Починаючи з кінця ХХ ст. йде обговорення сучасних форм навчання з урахуванням такого феномену, як діджиталізація. Одним із напрямків його теоретичного обговорення став конективізм – теорія навчання цифрової епохи. С. Даунс і Дж. Сіменс запропонували своє бачення процесу навчання за нових умов: автори називають її «теорія навчання у цифровій епосі» [20; 11]. Вони вважають, що можливості мережевого характеру кіберпростору можуть впливати на організацію не тільки засвоєння інформації, але й її подальшого опрацювання.

Однак сучасні університети, зіткнувшись із трендом у вигляді діджиталізації, намагаються знайти нові форми освіти. Якщо з кінця ХХ ст. світова спільнота стала свідком появи відкритих університетів [1], то сьогодні актуальним стає питання появи нових форм освіти, в яких реалізувався б саме практичний виклик на мегатренди сучасності. Не

можна не згадати педагогіку постмодернізму, що критикувала універсальні цінності модерну. Саме її представники поставили питання про зв'язок між освітою і суспільним поступом і спростували тезу про те, що існує необхідний зв'язок між наукою, публічним просвітництвом та суспільним поступом. Ця теза викликає дискусійні запитання. Тому у статті запропоновано методологію Г. Шельські і З. Баумана, в яких описується роль і вплив трендів суспільного життя, не виключаючи і освіту. Їхня творчість та ідеї лунали у ХХ ст., але практична реалізація знайшла своє продовження у сучасних освітніх практиках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні публікації свідчать про зацікавленість у теоретико-практичному аналізі основ дистанційної освіти. Є багато напрямів (не філософського за своїм характером), які розглядають це питання. Але завдання цієї роботи вимагає розгляду «вбудованості, вписаності» у філософський дискурс самого підґрунтя педагогічної практики нового зразка. Серед останніх публікацій бажано назвати такі прізвища, як О. Петерс, Б. Ріденс, М. Мур, Г. Керслі, Д. Левін, та інші. М. Мур відомий теорією транзакційної дистанції між учнями та вчителем; Д. Киган також досліджує проблеми, які виникають з просторовим

роз'єднанням вчителя та учня; Б. Холмберг намагався визначити інтерактивну характеристику дистанційного освітнього процесу, що забезпечує максимальний ступінь зацікавленості учня. Серед вітчизняних дослідників в галузі дистанційної освіти можна назвати таких вчених, як А. Андрєєв, В. Биков, М. Бойченко, О. Гороховський, О. Дольська, В. Кремень, В. Кухаренко та ін., які оформили вітчизняний простір філософії освіти.

Їм передували певні школи, представлені такими, як педагогіка культури (Е. Шпрангер, Т. Літт, Г. Ноль, В. Флітнер, Я. Кузьмів, Я. Ярема, О. Кульчицький). Нагадаємо їх основну ідею: педагогіка є тотожною у контексті відношення між теорією і практикою. Персоналістська педагогіка (С. Балей, О. Кульчицький, Ф. Шляйєрмахер, В. Штерн) ставить наголоси на розум і свободу, внутрішність особи, діалогічність особистого існування.

Екзистенційна педагогіка (М. Бубер, М. Гайдеггер, Ж.-П. Сартр, А. Камю, Е. Левінас) актуалізувала питання драматизму людської долі та потреби у її автентичності. Педагогіка прагматизму (Дж. Дьюї, Р. Рорті) головну цінність освіти визначала у безпосередньому зв'язку з життям: школа – це «мініатюрна соціальна спільнота». Не можна не згадати педагогіку постмодернізму (М. Фуко, Ж. Делез, Ж. Деріда), що критикувала універсальні цінності модерну.

Мета статті – нагадати методологію Г. Шельські і З. Баумана про роль трендів у соціально-історичному контексті і показати на прикладах роботи двох освітніх центрів шляхи формування методології для дистанційного навчання та появу нової форми освіти, яка, ставши відгуком на мегатренд історичної епохи – діджиталізацію, поєднала в собі проектне навчання і гейміфікацію, що розцінюється як приклад нової форми освіти.

Виклад основного матеріалу. Ще з давніх часів процес зародження грецької Пайдеї йшов шляхом руху від методів до певної методології. Аналіз історії філософії стає живою картиною такого руху: від прийомів у якості методів до вже обґрунтованих принципів навчання, в яких дивним чином поєднувалися і метод, і методологія з вихованням.

Сучасна ситуація в освіті, яка вже не розглядається поза використання високих технологій, без звернення до методів діджиталізованого освітнього простору, активізує питання про, з одного боку, теоретичні засади активного звернення до високих технологій і обґрунтування цього процесу, а, з іншого, – філософія вже не може пропустити практичний бік цього питання.

Початок уточнення тези починається із аналізу текстів представників так званого антропологічного напрямку у соціології. Одним із яскравих його представників у XX ст. був Г. Шельські [12]. Його науковий шлях йде від політичної філософії англійського емпіризму та американського прагматизму до філософської антропології і антропологічної соціології культури. На думку Г. Шельські, молодіжна проблематика і в першу чергу питання освіти як однієї із головних сфер не тільки надання знань, але і виховання, потребує розгляду у

соціально-історичних контекстах [17; 19]. Ця теза стала підґрунтям для оформлення його методології, представленій вираженням в абстрагуванні від конкретної ситуації, але з урахуванням і майже вводом цієї конкретики в історичний вимір [18]. Така методологія дозволяє прослідити форми переходу від дитинства до світу дорослих.

У свою чергу його методологічна база зростає не з нуля. Уся історія освіти перетинається із філософією, соціологією і антропологією, тому не викликає здивування і прізвиська тих, на кого спирається німецький вчений. Це були Ф. Тьоніс – відомий як один із засновників Німецького соціологічного товариства, що запровадив поділ соціальних груп на два типи «спільнота» та «суспільство»; М. Вебер і А. Вебер з ідеєю про раціоналізацію духовного життя як провідного тренду суспільного розвитку.

За думкою Г. Шельські, «вхід» до індустріального суспільства був обумовлений не тільки освітніми навичками, але і соціальною трансформацією, що значно ускладнило соціальну адаптацію молоді. Дійсно, у порівнянні із XVIII і до середини XX ст. соціалізація молоді визначалася традицією, спиралася на міцний зв'язок із родинами, демонструючи наступність поколінь із, з одного боку, жорсткою нормативною поведінкою, але з іншого, – присутністю емоційної складової. Він також описав розчарування молоді у політиці після Другої Світової війни, що підштовхувало її до відкриття в інших сферах самореалізації себе, наприклад, в економічній сфері, що сприяло виникненню середнього прошарку (середнього класу) [18].

Процеси, які мають місце у суспільстві віддзеркалюються в освіті: відбувається перебудова структури і змісту освітніх програм, пропонуються нові методи і зростає нова методологія подачі навчального матеріалу. За цими процесами йде і формування цілей навчання молоді: вона виявляє зацікавленість у нових технологіях, бо вважає роботу не одним із чинників свого добробуту, але головною і найважливішою передумовою свого існування. Непрофесійність і некваліфікаційність будь-якої праці стає невинуватим процесом для молоді людини.

Схожі думки розвивав у своїх працях відомий польсько-англійський теоретик З. Бауман, який описував соціальні тренди, порівнюючи модерн і постмодерн. На його думку, є деякі тренди, тенденції, які немов би закладені в кожній історичній епосі. Він намагався («Модерн і амбівалентність») дослідити модерн на роздоріжжі і руху до постмодерну [9]. У модерні є готовність до застосування радикальних засобів щодо усунення неоднозначностей і встановлення «однозначного порядку». Але ця боротьба приречена завжди на поразку. А сама амбівалентність, що з'являється на роздоріжжі, не тільки свідчить про перехід до постмодерну, але і починає розглядатися (з боку інтелектуалів) не тільки як дієва, але і продуктивна сила. Це приводить до непередбаченого: якщо у модерні був дефіцит свободи, то у постмодерні – дефіцит стабільності. А поруч зростає, як слідство, відсутність механізму селекції можливостей життєтворчості [9].

Отже, окреслений методологічний підхід дає можливість з'ясувати, по-перше, ситуації суто практичного характеру в освітніх практиках відносно мегатрендів (у прикладі роль феномену діджиталізації), по-друге, проаналізувати, які існують тренди, що торкаються питання не тільки оформлення тих чи інших методів, на ґрунті яких зростають методології, але побічно підштовхують сучасні університети до впровадження зовсім нових форм освіти, «приховуючи» в собі елемент входження молоді до світу дорослих.

Якщо проаналізувати освітньо-педагогічні напрями сучасної західноєвропейської філософії, то усі основні школи (позитивізму, педагогіка культури, персоналістська педагогіка, екзистенційна тощо) ще продовжували працювати в історичному контексті індустріалізації, але вже відчували перехідний етап становлення нового [2]. Вони попали в ситуацію роздоріжжя. Якщо спиратися на методологічний підхід Г. Шельські, саме тому вони і ставили «питання про трансформацію цілей виховання» [2]. Аналіз роботи цих прекрасних шкіл свідчить про таку неоднозначну ситуацію і коливання представників філософії освіти: з одного боку, вони спиралися на вже відомі (можна сказати чітко позначені філософські напрями), а, з іншого, відчували зародження нових трендів у соціумі, що демонструвало обмеженість їх практичного характеру.

Щоб показати характер змін цілей і зростання нових методів і методологій у ХХІ ст. на ґрунті трендів сучасності в історичному контексті, проаналізуємо два заклади освіти, рухаючись від середньої школи інклюзивної освіти до зрушень в університетській освіті. У прикладі будуть два заклади – комунальний заклад «Покотилівський ліцей №2» і «Інноваційний Кампус» НТУ «ХП».

Аналіз практичної діяльності кожного буде проаналізовано на основі надрукованих текстів у наукових журналах і публічному просторі мас-медіа. Першою буде стаття Л.В. Костіної і Н.В. Лябах, в якій з'ясовано шляхи формування методів ефективного навчання за умов дистанційних уроків у ліцеї. Перед вчителями, психологами інклюзивного навчання постали запитання і дидактичного, і виховного, і методологічного характеру, вже не кажучи про організаційну складову. У прикладі такі «основні» питання: 1) як працювати з дитиною, коли ти тут, а вона – там? 2) ти не маєш тілесного, контакту, можливості допомогти, як організувати роботу у класі? 3) учитель не бачить, що пише дитина, чи правильно пише? Які кроки дієві?» [6, с. 94].

Питань багато, вони є актуальними і без дистанційного процесу, але загострилися саме за часи пандемії, коли активним стало завдання звернутися до дистанційних форм навчання.

Шлях підготовки працівників був досить напружений: «налаштуватись, пройти курси підвищення кваліфікації, переглянути багато сайтів та опрацювати літературу з даної тематики тощо. І все ж таки методи, до яких звернулись працівники закладу спрацювали. «Методика включала в себе: «Методика ефективного навчання включає:

– спробувати;

- спробувати ще раз;
- проаналізувати та виправити помилки;
- спробувати ще;
- пробувати, поки не вдасться;
- закріпити у навчанні» [6, с. 95].

У процесі роботи було відпрацьовано низка методичних принципів:

«1. Принцип інтерактивності. Усі здобувачі освіти мають навчатися за допомогою комп'ютерно-інформаційного середовища.

2. Принцип диференціації. Дистанційне навчання передбачає навчання за можливостями, тут застосовуються технології різно-рівневних завдань.

3. Принцип індивідуального підходу. Обов'язково треба враховувати форму порушення дитини з ООП і можливості її комунікації для того, щоб вона більш ефективно продовжила навчання.

4. Принцип пластичності. Навчання має відбуватися у необхідному темпі для учня. Слід пам'ятати, що діти з порушеннями інтелектуального розвитку мають деякі особливості, а саме:

- обмежені можливості пізнавальної діяльності;
- не можуть швидко та правильно реагувати;
- не можуть обробляти інформацію з навколишнього середовища» [6, с. 95].

У грудні 2021 р. у НТБ НТУ «ХП» було проведено Міжнародний дистанційний науково-практичний семінар і укладена угода між НТУ «ХП» із закладами загальної середньої освіти м. Харкова і Харківської області.

Другим прикладом є аналіз появи і роботи Інноваційного Кампусу НТУ «ХП», який став одним із кращих освітніх проєктів у світі. Ректор НТУ «ХП» проф. Є.І. Сокол декларував концепцію появи і розвитку цього навчального закладу: об'єднати теоретичну підготовку класичної університетської освіти з отриманням актуальних навичок (технічних, економічних, управлінських, комунікативних), які необхідні для реалізації реальних практичних завдань. «Щоб досягти цієї мети, навчальна програма буде заснована на проєктному навчанні та гейміфікації, які будуть підтримувати мотивацію студентів при освоєнні нової інформації» [7].

Освітню програму «Інноваційний Кампус» було розроблено командою українських ІТ-фахівців у співпраці з викладачами НТУ «ХП». Концепція проєкту – перехід від декларативної схеми навчання, основою якої є здобуття знань, до проєктної, спрямованої на набуття практичних навичок створення продуктів та систем. Це нова технологія навчання ІТ-фахівців, що забезпечує бакалаврську підготовку високого міжнародного рівня. «Програма розрахована на 4 роки. Після першого року навчання у «ХП» (вступ до спеціальності, вивчення фундаментальних дисциплін) студенти проходять конкурсний відбір (4-тижневий марафон), щоб стати учасником програми проєктного навчання (2-3-й рік навчання), заснованого на принципах гейміфікації та peer-to-peer (співпраця на рівних). Четвертий рік відведено для поглибленого вивчення предметів, практики та дипломної роботи у НТУ «ХП». Робота «Інноваційного Кампусу» НТУ «ХП» стартувала у

вересні 2019 р. Учасниками проекту стали студенти двох кафедр вишу – Програмної інженерії та інтелектуальних технологій управління і Комп’ютерної інженерії та програмування» [8].

Протягом навчання студенти проходять практику в ІТ-компаніях України, зокрема GlobalLogic та MobiDev, а найуспішніші отримують від них пропозиції для подальшого працевлаштування. «При цьому студенти не покидають навчання, а працюють та навчаються за принципом дуальної освіти» [8].

Отже, мега-тренди сучасності (принцип діджиталізації з ІТ-технологіями, Інтернет-ресурсами) сприяли появі зовсім нової форми освіти. Це свідчить про нове бачення самого світу і ролі освіти в ньому. Оцінка нових трендів, що панують у суспільстві, формують підґрунтя тих зсувів, про які писали Г. Шельські та З. Бауман. У підтвердженні їхніх ідей бажано підкреслити, «що носіями нового бачення світу виступають трансформери, які і закликають до нового виду світогляду» [3].

Нагадаємо, що О. Петерс запропонував свої ідеї, які перехреснюються як із думками Г. Шельські, так і З. Баумана. О. Петерс розробив «індустріалізовану модель» дистанційної освіти і стверджує, що дистанційна освіта функціонує не як традиційна «ремісничка» (особиста) освіта, а як промисловий процес, що характеризується поділом праці (автори матеріалів, дизайнери, тьютори тощо), стандартизацією матеріалів, масовим виробництвом та логістикою. Він досліджує філософські та педагогічні наслідки цієї індустріалізації, пропонуючи всебічний аналіз історичного розвитку, економічних аспектів та майбутнього дистанційного навчання [16]. М. Мур і Г. Керслі запропонували підручник для більш активного «входження» у тренд сучасності, надали практичні рекомендації щодо проектування навчального процесу та вибору технологій для мінімізації транзакційної відстані та максимізації навчання [15].

Отже, теоретичні основи, закладені для розуміння характеру і сутності дистанційної освіти, обговорюються у науковому середовищі. У прикладі може стати напрям конструктивізму, який захоплював своєю актуальністю усього десяти-двадцять років потому: «Тема конструювання людини та реальності тільки починає обговорюватися в наукових, освітніх та філософських колах. Ми бачимо, що природничі, технологічні, ІТ-науки ставлять наголос на конструктивізмі, надаючи йому статус еволюційного, а відношення до нього представників гуманітарних наук неоднозначне. Створюється парадоксальна ситуація, в якій виявляється, що оптики наук формуються різними антропологічними установками відносно конструктивізму» [10, с. 121].

Але сьогодні йде процес пошуку нових форм освітніх практик, нових ліній їх трансформацій, бо тренд діджиталізації став не тільки підґрунтям, але і жорстким нагадуванням про зміни історико-соціального характеру. Питання його активізації залишається відкритим для подальшого опрацювання у практичному середовищі освіти.

Висновки. Філософія завжди розглядала сферу освіти як одну із пріоритетних. У XX ст. було сформовано декілька потужних шкіл, які пропонували своє бачення освіти із наголосами на певних орієнтирах. XXI ст. висунуло перед суспільством і науковцями тему активного переходу до нових форм освіти. Якщо у XX ст. такими формами стали відкриті університети, то сьогоднішній освітній простір вимагає нових форм організації освітнього простору з новими методологіями і з оглядом на соціальні зміни і тренди нового зразка. Підґрунтям сучасності став мегатренд діджиталізації, який не тільки сприяв оформленню масовості дистанційної освіти, але і став основою для подальшого руху розвитку сучасного університету.

У прикладі стали два заклади освіти – ліцей для дітей з обмеженими можливостями і НТУ «ХПІ» з українським новаторським підходом до підготовки ІТ-фахівців. «Інноваційний Кампус» для майбутніх програмістів продемонстрував відгук на діджиталізацію як провідної методології навчання і показав можливості цифрової трансформації у європейській вищій освіті.

Отже, вектор руху філософії освіти зміщується у бік рішення все більш прикладних завдань. Основою цього стали новий тренд і нові запити із боку суспільства, на чому свого часу наполегливо наполягали такі представники філософії та соціології, як Г. Шельські і З. Бауман. Відповідь на діджиталізацію розгортається у неймовірно величезних масштабах, що захоплює і таку сферу, як освіта. Пошуки нових методів і методологій змушує впроваджувати в життя абсолютно нові форми навчання, що не мають аналогів у минулому.

Використання ІІІ-інструментів.

Використання ІІІ-інструментів полягало у пошуку джерел в мережі Інтернет, перевірці орфографії, перевірці перекладу.

Список джерел інформації

1. Дольська О.О. (2008). Парадигмальні зміни у сучасній філософії освіти. Філософія освіти. *Philosophy of Education*. № 2. С. 146–162.
2. Дольська О.О., Гончаренко О.А., Городиська О.М. (2023). *Освітньо-педагогічні напрями в сучасній західноєвропейській філософії*: навч.-метод. посібник. Харків : Вид-во Іванченка І. С. 225 с.
3. Дольська О.О., Городиська О.М. (2025). Цифрова культура як детермінанта змін у мисленні, світогляді, освіті. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія «Філософія. Педагогіка»*. № 1 (8). С. 7–17. DOI: <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2025-1-1>
4. Закон України «Про вищу освіту». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Костіна Л.В., Лях Н.В. (2023). Організація роботи у закладах освіти для дітей з ооп при дистанційній формі навчання (з досвіду роботи). *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Сер.: *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. 2023. № 2. С. 93–97. DOI: <https://doi.org/10.20998/2227-6890.2023.2-17>
7. Ректор Євген Сокол про інноваційну програму в сфері ІТ. Retrieved from

<https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/2018/04/18/khpi-rektor-innovative-it-education/>

8. У Харкові на базі політеху відкрили «Інноваційний кампус»: одночасно можуть навчатися до 300 студентів. Retrieved from <https://dou.ua/forums/topic/36281/>

9. Bauman Z. (1993). *Modernity and Ambivalence*. London : John Wiley and Sons Ltd. 304 p.

10. Dolska O., Gorodiskaya O., Tararoyev J. (2019). Anthropological dimension of constructivism in the culture of Presence. Anthropological dimension of constructivism in the culture of Presence. *Studia Warminskie*. Vol 56. P. 105–121.

11. Downes S. (2010). New technology supporting informal learning. *Journal of Emerging Technologies in Web Intelligence*. № 2 (1). P. 27–33.

12. Helmut Schelsky – der politische Anti-Soziologe. (2013). Eine Neurezeption. Herausgegeben von Alexander Gallus. Göttingen : Wallstein Verlag. 244 s.

13. Lewin D., Lundie D. (2016). Philosophies of Digital Pedagogy. *Studies in Philosophy and Education*. № 35 (3). P. 235–240. DOI: 10.1007/s11217-016-9514-7

14. Moore M. (1973). Toward a theory of independent learning and teaching. *Journal of Higher Education*. № 44 (12). P. 661–679.

15. Moore M.G., Kearsley G. (2011). *Distance Education: A Systems View of Online Learning*. Belmont, CA : Wadsworth Cengage Learning. 388 p.

16. Peters O. (2001). *Learning and Teaching in Distance Education: Analyses and Interpretations from an International Perspective*. London : Kogan Page. 279 p. Retrieved from https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781136358289_A24429178/preview-9781136358289_A24429178.pdf

17. Schelsky H. (1965). *Auf der Suche nach Wirklichkeit. Gesammelte Aufsätze*. Düsseldorf; Köln : Eugen Diederichs Verlag. 487 s.

18. Schelsky H. (1975). *Die Arbeit tun die anderen. Klassenkampf und Priesterherrschaft der Intellektuellen*. Opladen : Westdeutscher Verlag. 378 s.

19. Schelsky H. (1980). *Die Soziologen und das Recht. Abhandlungen und Vorträge zur Soziologie von Recht, Institution und Planung*. Opladen : Westdeutscher Verlag. 416 s. Retrieved from <https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-14241761-92ae4d9873.pdf>

20. Siemens G. (2005). *Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age*. Retrieved from http://www.itdl.org/Journal/Jan_05/article01.htm

References (transliterated)

1. Dolska O.O. (2008). Paradyhmalni zminy u suchasni filosofii osvity. *Filosofia osvity. Philosophy of Education*. № 2. S. 146–162.

2. Dolska O.O., Honcharenko O.A., Horodyska O.M. (2023). Osvitno-pedahohichni napriamy v suchasni zakhidnoievropeiskii filosofii: navch.-metod. posibnyk. Kharkiv : Vyd-vo Ivanchenko I.S. 225 s.

3. Dolska O.O., Horodyska O.M. (2025). Tsyfrova kultura yak determinanta zmin u myslenni, svitohliadi, osviti. *Visnyk Dniprovskoi akademii neperervnoi osvity. Seriya «Filosofia. Pedahohika»*. № 1 (8). S. 7–17. DOI: <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2025-1-1>

4. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

5. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 5 veresnia 2017 roku. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

6. Kostina L.V., Liabakh N.V. (2023). Orhanizatsiia roboty u zakladykh osvity dlia ditei z oop pry dystantsiini formi navchannia (z dosvidu roboty). *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI»*. Ser.: Aktualni problemy rozvytku ukrainskoho suspilstva. 2023. № 2. S. 93–97. DOI: <https://doi.org/10.20998/2227-6890.2023.2.17>

7. Rektor Yevhen Sokol pro innovatsiinu prohramu v sferi IT. Retrieved from <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/2018/04/18/khpi-rektor-innovative-it-education/>

8. U Kharkovi na bazi politekhu vidkryly «Innovatsiinyi kampus»:одночасно можуть навчатися до 300 студентів. Retrieved from <https://dou.ua/forums/topic/36281/>

9. Bauman Z. (1993). *Modernity and Ambivalence*. London : John Wiley and Sons Ltd. 304 p.

10. Dolska O., Gorodiskaya O., Tararoyev J. (2019). Anthropological dimension of constructivism in the culture of Presence. Anthropological dimension of constructivism in the culture of Presence. *Studia Warminskie*. Vol 56. R. 105–121.

11. Downes S. (2010). New technology supporting informal learning. *Journal of Emerging Technologies in Web Intelligence*. № 2 (1). R. 27–33.

12. Helmut Schelsky – der politische Anti-Soziologe. (2013). Eine Neurezeption. Herausgegeben von Alexander Gallus. Göttingen : Wallstein Verlag. 244 s.

13. Lewin D., Lundie D. (2016). Philosophies of Digital Pedagogy. *Studies in Philosophy and Education*. № 35 (3). P. 235–240. DOI: 10.1007/s11217-016-9514-7

14. Moore M. (1973). Toward a theory of independent learning and teaching. *Journal of Higher Education*. № 44 (12). P. 661–679.

15. Moore M.G., Kearsley G. (2011). *Distance Education: A Systems View of Online Learning*. Belmont, CA : Wadsworth Cengage Learning. 388 p.

16. Peters O. (2001). *Learning and Teaching in Distance Education: Analyses and Interpretations from an International Perspective*. London : Kogan Page. 279 p. Retrieved from https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781136358289_A24429178/preview-9781136358289_A24429178.pdf

17. Schelsky H. (1965). *Auf der Suche nach Wirklichkeit. Gesammelte Aufsätze*. Düsseldorf. Köln : Eugen Diederichs Verlag. 487 s.

18. Schelsky H. (1975). *Die Arbeit tun die anderen. Klassenkampf und Priesterherrschaft der Intellektuellen*. Opladen : Westdeutscher Verlag. 378 s.

19. Schelsky H. (1980). *Die Soziologen und das Recht. Abhandlungen und Vorträge zur Soziologie von Recht, Institution und Planung*. Opladen : Westdeutscher Verlag. 416 s. Retrieved from <https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-14241761-92ae4d9873.pdf>

20. Siemens G. (2005). *Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age*. Retrieved from http://www.itdl.org/Journal/Jan_05/article01.htm

Надійшла (received) 06.10.2025

Прийнята (accepted) 20.10.2025

Дата публікації (publication date) 23.01.2026

Відомості про авторів / About the Authors

Городиська Ольга Миколаївна (Horodyska Olha) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», кандидат економічних наук, доцент, завідувачка кафедри філософії; Харків; Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7665-2185>